

บทที่ 2

การอาสารักษาดินแดน

แนวความคิด เกี่ยวกับการอาสารักษาดินแดน

การที่ประเทศชาติของเราสามารถดำรงความเป็นเอกราชและอธิปไตยมาได้ครบเท่าทุกวันนี้ก็เพราะบรรพบุรุษไทยทุกหมู่เหล่า ทุกเพศ ทุกวัย ได้เสียสละชีวิต เลือดเนื้อและความสุขส่วนตัวทั้งปวง เข้าปกป้องไว้ ประจักษ์พยานมีปรากฏให้เห็นอย่างมากมายในประวัติศาสตร์อนุสาวรีย์แห่งความกล้าหาญ และเสียสละยังปรากฏให้เห็น เป็นเครื่องเตือนใจอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ อันแสดงให้เห็นว่าด้วยความสามัคคีและเสียสละอย่างใหญ่หลวงของชนชาติไทยนี้เอง ผืนแผ่นดินแห่งนี้จึงสามารถรวมกันและดำรงอยู่เป็นประเทศไทยได้จนปัจจุบัน¹

โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นพื้นฐานและแนวทางในการศึกษาค้นคว้า หากเราจะย้อนไปในอดีตก็จะประจักษ์ชัดว่า การบริหารราชการแผ่นดินและการต่อสู้กับอริราชศัตรูเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินไทยนั้น ไม่ว่ายุคใดสมัยใด พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำสูงสุด มีพระราชอำนาจและอาญาสิทธิ์เด็ดขาดเหนือประชาราษฎร์ทั้งปวง ราชนิกุลทุกคนอยู่ในฐานะเป็นผู้รับใช้ เรียกว่า ทหารราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายไทยทุกคนมีหน้าที่มืองกันรักษามันเมือง เมื่อมีศึกสงครามก็เรียกกระดมพลเข้าฝึกหัดทหาร เรียกว่า "เข้าเวร" ผลัดเปลี่ยนกันมีละ 6 เดือน แต่ระยะหลังได้ลดหย่อนการเข้าเวรให้เหลือเพียงมีละ 3 เดือน เมื่อออกเวรแล้วก็ไปทำมาหากินตามปกติ ไม่มีการจัดกำลังรบแบบกองทัพประจำการเหมือนในปัจจุบันแต่อย่างไร

ดังนั้นจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมาคนไทยได้ "อาสา" เข้ามาด้วยความหาญกล้าเพื่อ "รักษาดินแดน" ผืนดินไทยไว้อยู่ชั่ววันจิวันครี การอาสารักษาดินแดนจึงเป็นสิ่ง

¹ กรมการปกครอง, กองอาสารักษาดินแดน (กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, 2532)

ที่ควบคู่กับประวัติศาสตร์ชาติไทยมาโดยตลอดครบเท่าทุกวันนี้

ความเป็นมาของกองอาสารักษาดินแดน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า การอาสารักษาดินแดนได้มีมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล เช่น ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมัยศึกบางระจัน ซึ่งตามหลักฐานกล่าวไว้ว่า มีชาวบ้านบางระจันที่ไม่ใช่ทหารได้พยายามต่อสู้กับชาวพม่าเข้าศึกจนสิ้นกำลังกล่าวคือ เมื่อเดือน 3 ปีระกา พ.ศ.2308 ราษฎรชาวบ้านบางระจันหมู่หนึ่งซึ่งมีหัวหน้ารวม 4 คนด้วยกัน คือ นายแท่น นายโชติ นายอิน นายเมือง ซึ่งเป็นคนชาวเมืองวิเศษไชยชาญ ได้ออกอุบายลวงชาวพม่าเข้าศึกไปตายเป็นจำนวน 20 คน แล้วพากันหลบหนีไปอยู่บ้านบางระจัน เพราะเวลานั้นมีชาวไทยเป็นจำนวนมากได้พากันหลบหนีพม่าไปอยู่ที่บ้านบางระจันกันแล้ว หัวหน้าทั้ง 4 คนนี้ไปรวบรวมสมัครพรรคพวกเพิ่มเติมได้อีกกว่า 400 คน และมีหัวหน้าเพิ่มขึ้นอีก 5 คน คือ ขุนสรรค์ พันเรือง นายทองเหม็น นายจันทนวด เขียว และนายทองแสงใหญ่ ได้จัดสร้างค่ายล้อมรอบบ้านบางระจันเป็น 2 ค่าย แล้วจัดกำลังแบ่งเป็นหมวดหมู่เตรียมรักษาหน้าที่ พร้อมด้วยศาสตราวุธเท่าที่สามารถจะแสวงหามาได้ในตำบลนั้น และได้พยายามทำการต่อสู้กับพม่าเข้าศึกได้เป็นเวลานานถึง 5 เดือน จึงสิ้นกำลังและเสียชีวิตเมื่อวันที่ 8 แรม 2 ค่ำ ปี จอ พ.ศ. 2309²

นอกจากการสู้รบที่ค่ายบางระจันก็ยังมี การสู้รบที่เมืองกลาง ในสมัยคุณหญิงจันและนางนุก (ท้าวเทพกษัตรี และท้าวศรีสุนทร) สมัยกบฏสุพรรณเมืองนครราชสีมาโดยการนำของคุณหญิงโม (ท้าวสุรนารี) จนกระทั่งสมัยเสียป่า รัชกาลที่ 6

สำหรับสมัยเสียป่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองพลอาสาสมัคร เรียกว่า "กองเสียป่า" ขึ้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ.130 (พ.ศ.2454) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมข้าราชการและประชาชนให้รู้จักชาติ รู้จักหน้าที่ในการป้องกันรักษาประเทศชาติ

² กรมการปกครอง, ก้าวต่อไปของ อส. : 2528 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2527), หน้า 2-3 .

รู้จักประเพณีปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่ควร และทรงวางหลักอันเป็นชีวิตจิตใจของกองเสือป่าไว้ว่า "เสียชีพอย่าเสียสัตย์" กองเสือป่าในขณะนั้นแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเสือป่าเสนาทลวง รักษาพระองค์ ได้แก่ กรมการเสือป่าราบทลวง พราณทลวงม้าทลวง ปืนใหญ่ทลวง เดินข่าทลวง พาหนะทลวง และนักเรียนเสือป่าทลวง เป็นต้น อีกประเภทหนึ่ง คือ เสือป่ารักษาดินแดนมณฑลต่าง ๆ รวมทั้งเสือป่ารักษาดินแดนพิเศษ เช่น ม้าและเดินข่า เป็นต้น

หน้าที่ของกองเสือป่า ได้มีพระราชกำหนดหน้าที่เสือป่านักรบกองอาสารักษาความสงบ รบคาบ พ.ศ.2460 กำหนดไว้ตามมาตรา 4 ว่า

เหตุการณ์ฉุกเฉินที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของเสือป่ากองอาสาสมัครจะต้องกระทำหน้าที่ เข่าระวังหรือปราบปรามนั้น คือ

1. เหตุจลาจลที่เกิดขึ้นภายในพระราชอาณาจักร เฉพาะภายในจังหวัดใด จังหวัดหนึ่ง หรือหลายจังหวัดก็คิดเป็นหน้าที่ของเสือป่านักรบส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ ซึ่งอยู่ในจังหวัดนั้น ๆ จะต้องทำการระวังทั้งสิ้น

2. ถ้ามีการประกาศสงครามขึ้นเมื่อใด เวลาใดเสือป่ากองอาสาสมัครทุกคนต้องเตรียมพร้อมที่จะทำการป้องกันต่อสู้ราชศัตรูนั้น ๆ เพื่อรักษาความเป็นไทยอิสระของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าชาติไทยนั้นได้มีหน่วยอาสารักษาดินแดนมาแล้วแต่ครั้งโบราณกาล จนกระทั่งถึงสมัยสิ้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ซึ่งล้วนแต่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันทั้งสิ้น คือ ช่วยทหารทำการสู้รบกับข้าศึกศัตรูเมื่อถึงคราวจำเป็น

สำหรับตัวอย่างในต่างประเทศนั้น เช่น ประเทศอังกฤษ เมื่อก่อน ค.ศ.1908 (พ.ศ.2451) มีหน่วย Militia ซึ่งหมายถึงหน่วยของประชาชนที่อาสาสมัครเข้ามากระทำหน้าที่อย่างทหารแต่มิใช่ทหาร ซึ่งตามปกติจะต้องได้รับการฝึกอบรมอย่างทหาร และเมื่อมีการฉ้อฉลเงิน จะต้องเรียกมาปฏิบัติหน้าที่ในกิจการต่าง ๆ ต่อมาในปี ค.ศ.1908 อังกฤษได้เปลี่ยนเป็น Territorial Armyหรือกองทัพประชาชนซึ่งอังกฤษมุ่งหมายจะเพิ่มกำลังรบของคนให้มากขึ้น

ประชาชนที่อาสาสมัครจะต้องรับการฝึกอบรมตามหลักสูตรการฝึกวิชาทหาร ต่อเมื่อถึงคราวจำเป็นจะถูกเรียกมาปฏิบัติหน้าที่ทำการรบอย่างทหาร หรือเข้าทำการรบร่วมกับทหาร แต่ให้ทำการรบอยู่ภายในประเทศของตน ต่อมาสงครามโลกครั้งที่ 2 การรบได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางมิได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในสนามรบ หรือยุทธวิธีในบริเวณเท่านั้น หากแต่ได้ลวงล้ำเข้าไปในพื้นที่ทั่ว ๆ ไปทุกแห่ง อังกฤษจึงได้ใช้ประชาชนที่อาสาสมัครโดยจัดขึ้นเป็นหมวดหมู่ และใช้อาวุธเท่าที่จะหาได้ให้กระทำหน้าที่เป็นหูเป็นตา และป้องกันท้องถิ่นของตนเองในยามคับขันแทนกำลังทหารอีกส่วนหนึ่งด้วย โดยเรียกหน่วยนี้ว่า "Local Defence Volunteers" ต่อมาในปี ค.ศ.1943 (พ.ศ.2468) กิจการของหน่วยนี้ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นประกอบด้วย ประเทศเยอรมันได้ประกาศว่าการที่ประเทศคู่สงครามใช้พลเรือนแทนทหารนั้น ย่อมถือเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการประกาศสงคราม อังกฤษจึงปรับปรุง "Local Defence Volunteers" เสียใหม่ โดยจัดให้มีอาวุธทันสมัยทั้งประจำกายและประจำหน่วย กำหนดให้แต่งเครื่องแบบแน่นอนอย่างทหารและเปลี่ยนชื่อเรียกเสียใหม่ว่า "Home Guard" และใช้ชื่อนี้มาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้ก็มีประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งจัดหน่วย National Guards ขึ้นโดยจัดให้มีประชาชนอาสาสมัครทำหน้าที่อย่างทหารและให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างกว้างขวางมาก จนถึงกับส่งออกไปทำการรบร่วมกับทหารนอกประเทศด้วย

เท่าที่ได้ยกตัวอย่างของประเทศต่าง ๆ มากล่าวนี้ ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่ากองอาสาสมัครรักษาดินแดน หรือหน่วยอาสาสมัครที่จัดขึ้นนี้มีประโยชน์อย่างมหาศาลแก่สัน เพลียง เงินน้อยมาก อันเป็นหลักการที่ควรยึดถือไม่ว่าจะเป็นประเทศใด

ก่อนที่จะกล่าวถึง เรื่องกองอาสาสมัครรักษาดินแดนในปัจจุบันนี้โดยละเอียดต่อไปหากจะเว้นการกล่าวถึง เรื่องพระราชบัญญัติ กำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พ.ศ.2484 เสียแล้วก็จะทำให้ความสมบูรณ์เกี่ยวกับประวัติในการจัดตั้งกองอาสาสมัครรักษาดินแดนปัจจุบันนี้ขาดไป จึงขอกล่าวพาดพิงไปถึงสักเล็กน้อย กล่าวคือเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อุบัติขึ้นในขณะนั้น ๗พมา จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติ เห็นชอบให้ตราพระราชบัญญัติกำหนด

หน้าที่ของคนของไทยในเวลารบ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พ.ศ.2484 ขึ้นเพื่อทำการฝึกอบรมคนไทยให้รู้จักหน้าที่ในการป้องกันรักษาประเทศชาติในเวลาสงคราม มิได้มีความมุ่งหมายที่จะทำการสู้รบกับประเทศหนึ่งประเทศใด และได้มอบให้กระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ กระทรวงมหาดไทยได้สั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ เปิดการอบรมขึ้น เป็นแห่ง ๆ ไปตามตำบลและหมู่บ้านเท่าที่สามารถจะทำได้ โดยไม่ให้เป็นภาระขัดต่อการประกอบอาชีพของราษฎรแต่อย่างใด³

ต่อมา ใน พ.ศ.2486 รัฐบาลชุดเดียวกันนี้เห็นสมควรที่จะรีบเร่งดำเนินการฝึกอบรมและเห็นสมควรจะได้จัดให้มีกลุ่มชนขึ้นเพื่อทำการต่อสู้ด้านทานเข้าศึกในทุกท้องที่ เพื่อรักษาอุดมศาสตร์ รักษาชุมชนและตระเตรียมกองทัพพลเรือนขึ้น และเป็นผู้บัญชาการทั่วไป มีข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงส่วนภูมิภาค ทำหน้าที่ผู้บังคับบัญชารองลงไปตามลำดับทำการฝึกอบรมประชาชน เพื่อให้ทำหน้าที่ต่อต้านเข้าศึกตามวัตถุประสงค์ แต่เนื่องจากมีระยะเวลาดำเนินการน้อย อาวุธยุทธโธปกรณ์สิ่งอุปกรณ์และเจ้าหน้าที่ผู้ฝึกมีความรู้ความชำนาญที่จะทำการฝึกอบรมยังไม่พร้อมบริบูรณ์ จึงเห็นว่า การที่จะให้กองทัพพลเรือนทำหน้าที่ต่อต้านทานเข้าศึกหรือหน้าที่พลรบโดยตรงนั้นอาจเป็นภัยแก่พลเรือนทั่วไปอย่างหนักจากฝ่ายตรงข้ามจะให้โทษมากกว่าเป็นคุณ จึงได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์เดิมที่จะให้ทำหน้าที่พลรบมาเป็นช่วยรบมีหน้าที่ปฏิบัติการร่วมกับฝ่ายทหาร โดยให้ฝ่ายทหารเป็นผู้นำและเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ว่า "กองพลเรือนอาสา" ต่อเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงและพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พ.ศ.2484 ได้ถูกยกเลิกไป อำนาจในการเรียกราษฎรมาทำการฝึกอบรมก็หมดไปด้วย

เมื่อ พ.ศ.2491 เหตุการณ์ของโลกเริ่มไหวตัวมีท่าทีว่าจะเกิดสงครามขึ้นอีก นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) จึงได้สั่งให้กระทรวงมหาดไทยรื้อฟื้นการดำเนินการงานเกี่ยวกับการพลเรือนอาสาขึ้นอีก แต่โดยที่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจในการดำเนินงานในด้านนี้โดยชัดแจ้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น (พล.อ.มังกร พรหมโยธี) จึงได้สั่งการให้จังหวัด อำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้านที่อยู่ตามชายแดนทำการอบรมราษฎร โดยวิธี

³ กรมการปกครอง, เส้นทาง ... อส. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2530),

เรียกประชุมชี้แจงทำความเข้าใจให้รู้จักรักษาประเทศชาติ รู้จักหน้าที่คนไทยในเวลารบ โดยอาศัยอำนาจกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ไปพลางก่อน และในขณะเดียวกันก็ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติองค์การประชาชนป้องกันประเทศ ซึ่งกรมเสนาธิการกลาโหมยกร่างขึ้นตามมติของสภาป้องกันพระราชอาณาจักรให้จัดตั้งองค์การขึ้น เพื่อให้เป็นหลักฐานในการที่จะดำเนินงานให้องค์การนี้ได้เกิดประโยชน์ทั้งในยามปกติ และสงครามตามแบบอย่างในต่างประเทศที่จัดทำกันอยู่ การพิจารณาได้จัดทำกันในระหว่างเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมหลายครั้ง แต่ร่างพระราชบัญญัตินี้ก็ยังไม่เข้าสู่สภานุแทนราษฎร ต่อมาในต้นปี พ.ศ.2497 พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้น ได้สั่งให้แก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัตินี้เสนอต่อคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีเห็นชอบจึงได้เสนอไปยังสภานุแทนราษฎร และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมาย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2497 เรียกว่า พระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักรโดยพระราชกฤษฎีการวม 3 ฉบับ ภายในเวลา 2 ปี นับตั้งแต่ประกาศใช้เป็นกฎหมาย และกระทรวงมหาดไทยก็ได้ดำเนินงานอาสารักษาดินแดนจนกระทั่งปัจจุบัน⁴

ความหมายของกองอาสารักษาดินแดน

การอาสารักษาดินแดน หมายถึง กิจการที่ประชาชนอาสาสมัคร เข้ามารับใช้ประเทศชาติสำหรับการรักษาผืนแผ่นดินให้ดำรงคงอยู่ต่อไป ประชาชนคนไทยในอดีตได้อาเลือกเนื้อเข้าแลกเพื่อเป็นชาติพลี ปัจจุบันการอาสารักษาดินแดนได้ก่อตั้งขึ้นเป็นองค์กรเพื่อความสะดวกและง่ายต่อการควบคุมการปฏิบัติ เกี่ยวกับการอาสารักษาดินแดนโดยตรง คือ กองอาสารักษาดินแดน ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยผลแห่งพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 ซึ่งในเบื้องต้นนี้คงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของกองอาสารักษาดินแดนซึ่งเป็นสาระสำคัญพื้นฐานก่อนที่จะศึกษาในรายละเอียดต่อไป

ตามพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 มาตรา 4 ได้กำหนดฐานะของกองอาสารักษาดินแดนไว้ว่า ให้จัดตั้งกองอาสารักษาดินแดนเป็นองค์การขึ้นอยู่ในกระทรวง

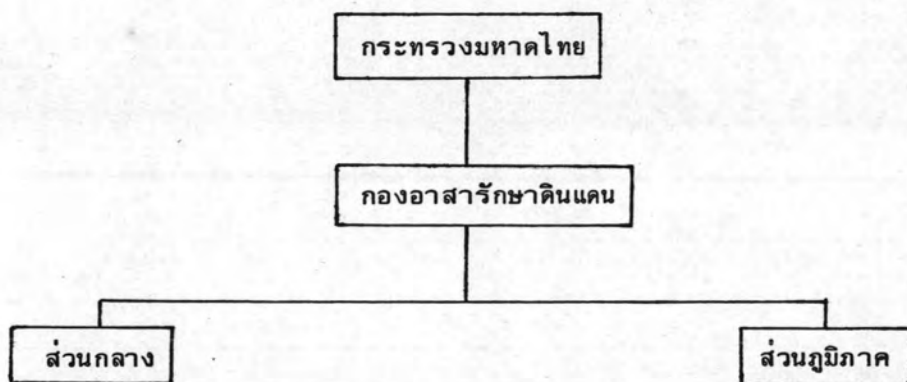
⁴ กรมการปกครอง, กิจการอาสารักษาดินแดน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2533), หน้า 4-7.

มหาดไทย มีฐานะเป็นนิติบุคคลเรียกว่า "กองอาสารักษาดินแดน"

จากกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าฐานะของกองอาสารักษาดินแดน เป็นนิติบุคคลซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาในทางกฎหมายมหาชน เพราะคำว่านิติบุคคลในกฎหมายมหาชนนั้น หมายถึง นิติบุคคลที่อยู่ใต้บังคับกฎหมายมหาชนซึ่งตามกฎหมายไทย คือ กระทรวง ทบวง กรม และทบวงการเมืองอื่น ๆ องค์การแห่งราชการบริหารส่วนท้องถิ่น และองค์การรัฐบาล ตลอดจนวัดในพุทธศาสนาด้วย และมาตรา 5 ได้แบ่งกองอาสารักษาดินแดนออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ซึ่งสามารถเขียนแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1

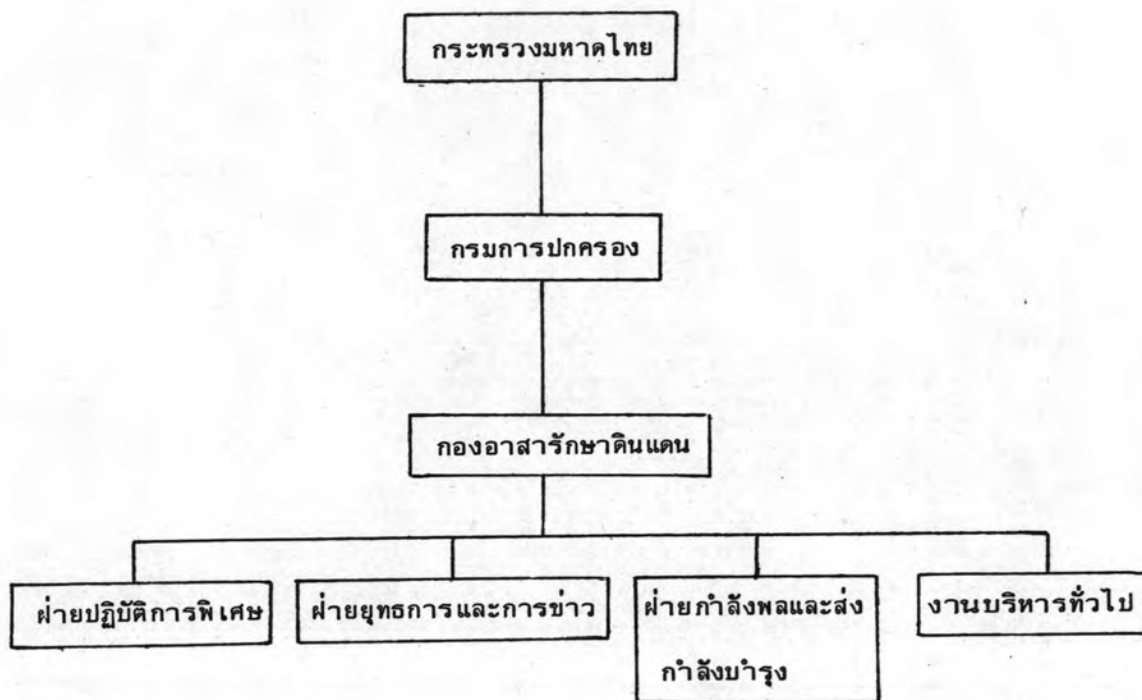
กองอาสารักษาดินแดนตามบัญชีที่ 1

ในขณะที่เดียวกันคำว่ากองอาสารักษาดินแดนยังปรากฏในหน่วยงานของกรมการปกครอง ให้กองอาสารักษาดินแดนเป็นหน่วยงานระดับกอง⁵ สังกัดกระทรวงมหาดไทย เราสามารถเขียนแผนภูมิได้ดังนี้

⁵ พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ พ.ศ. 2522.

แผนภูมิที่ 2
กองอาสารักษาดินแดนตามนัยที่ 2

ดังนั้นความหมายของกองอาสารักษาดินแดนตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 2 นัยคือ⁶

1. เป็นหน่วยที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2497 มาตรา 4 เป็นองค์การขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยมีฐานะ เป็นนิติบุคคลมีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Volunteers Defence Corps.
2. เป็นหน่วยที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมการปกครอง เป็นส่วนราชการเทียบเท่ากองอื่น ๆ แต่ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Volunteers defence Division.

⁶ กรมการปกครอง, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกองอาสารักษาดินแดน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2518), หน้า 8.

รัฐธรรมนูญกับการอาสารักษาดินแดน

โดยทั่วไปแล้วกฎหมายที่ประกาศและมีผลบังคับใช้นี้มักจะมีลำดับความสำคัญของกฎหมายแตกต่างกัน และในบรรดากฎหมายเหล่านี้มีรัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองเป็นกฎหมายสูงสุด ความเป็นกฎหมายสูงสุด (Supremacy of law) หมายถึง⁷ ภาวะสูงสุดของกฎหมายซึ่งแสดงให้เห็นสถานะของกฎหมายนั้น ๆ ว่าอยู่ในลำดับสูงเหนือกฎหมายอื่นใดทั้งปวง เพราะในบรรดากฎหมายที่มีอยู่มากมายหลายรูปแบบนั้นย่อมมีความแตกต่างลั่นกันอยู่เป็นธรรมดาตามความประสงค์ของผู้มีอำนาจออกกฎหมาย ความเป็นกฎหมายสูงสุดอาจกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรรับรองไว้ชัดเจนว่าเป็นกฎหมายสูงสุด เช่น บัญญัติว่า "บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้" เป็นต้น และในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดนี้ แทบทุกฉบับที่ผ่านมามักจะกำหนดหน้าที่ของพลเมืองไว้เสมอว่า "บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่ง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ป้องกันประเทศ และช่วยเหลือราชการ ความที่กฎหมายบัญญัติ" การกำหนดให้การป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนการป้องกันประเทศเป็นหน้าที่ของประชาชนพลเมืองไทย ซึ่งอาจรวมเรียกได้ว่าเป็นการอาสารักษาดินแดน เพราะกิจการนี้ได้วิวัฒนาการมาจากกองเสือป่าในสมัยสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมยุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภในการตั้งกองเสือป่าว่า⁸ "มีพลเรือนบางคน ทั้งที่เป็นข้าราชการ และมิได้เป็นข้าราชการ มีความปรารถนาจะได้รับความฝึกหัดอย่างทหาร แต่ยังมีโอกาสฝึกหัดเพราะติดหน้าที่ราชการเสียบ้าง หรือเพราะติดธุระอย่างอื่นเสียบ้าง การฝึกหัดแบบทหารนั้นย่อมเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองอยู่หลายอย่าง ที่เป็นข้อใหญ่ข้อสำคัญก็คือกระทำให้บุคคลซึ่งได้รับความฝึกฝนเช่นนั้นเป็นราษฎรที่ขึ้น กล่าวคือ ทำให้กำลังกายแลความคิดแก่กล้าในทางที่เป็นประโยชน์ ด้วยเป็นธรรมดาของคนถ้าไม่มีผู้ใดถ่วงใจบังคับให้ใช้กำลังแลความคิดของตน แล้วก็มักจะกลายเป็นคนอ่อนแอไป

⁷ วิชาญ เครื่องงาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หน้า 669.

⁸ วิทยาลัยทัพบก, เอกสารเรื่องเสือป่า (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513),

อีกประการหนึ่งการฝึกเพนทหารนั้นทำให้คนรู้วินัย คือ ฝึกหัดคนให้อยู่ในบังคับบัญชาของ ผู้ที่เป็นหัวหน้า ฤๅนายเหนือคนซึ่งจะนำประโยชน์มาให้แก่คนเป็นอันมาก เพราะว่าถ้ารู้จักเพน ฝึ้อยู่ในบังคับบัญชาดี ต่อไปก็จะ เป็นคนบังคับบัญชาคนได้ดี จะ เป็นนายที่รู้จักนำใจผู้อื่นทั้ง เป็น ทางสั่งสอนอย่างหนึ่ง ให้คนมีความยำเกรงตั้งอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายของประเทศบ้านเมือง ทั้งจะปลุกใจคนให้มีความรู้สึกรักพระเจ้าแผ่นดิน ชาติแล ศาสนา จนยอมสละชีวิตถวาย พระเจ้าแผ่นดิน ฤๅ เพื่อป้องกันรักษาชาติศาสนาของคนได้”

จากพระราชปรารภในการจัดตั้งกอง เลือป่าของพระองค์จะ เห็นได้ว่า เป็นพระบรม ราชโบายอันลึกซึ้ง และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยอาจจะ เปรียบ เทียบบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2521 ที่กำหนดหน้าที่ของชนชาวไทยกับพระราชปรารภในการจัดตั้งกอง เลือป่าอัน เป็นคั้น เค้าของการอาสารักษาดินแดนในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกันมากจนอาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์เริ่มแรกในการตั้งกอง เลือป่ากับหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกัน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า กิจการอาสารักษาดินแดน เป็น เรื่องสำคัญซึ่งจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้อง กับหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญอัน เป็นสมมติฐานที่ตั้งขึ้นไว้ในเบื้องต้นนั้น เอง

การสั่ง ใ้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน

ปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำ เนินงาน เกี่ยวกับกิจการอาสารักษาดินแดน คือ การสั่ง ใ้ สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน (สมาชิก อส.) เพื่อปฏิบัติหน้าที่และภารกิจที่มอบหมายในพื้นที่ ต่าง ๆ เนื่องจากสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนก็คือประชาชนที่มีจิตใจที่เสียสละ เห็นค่อประโยชน์ ส่วนรวมของชาติบ้าน เมือง จึงอาสาสมัคร เข้ามา เพื่อปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มี เงิน เดือนประจำ แม้ สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนจะไม่ ใ้ข้าราชการที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบ เฉพาะ แต่ลักษณะ งานและปริมาณความรับผิดชอบ รวมทั้งผลงานในการปฏิบัติภารกิจก็ไม่ได้แตกต่างไปจาก ข้าราชการ พลเรือน ทหาร หรือตำรวจเลย ซึ่งปรากฏผลงานอัน เป็นวีรกรรมที่ประชาชน ยอมรับและ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป จากสถิติตัวเลขผู้ได้รับบาดเจ็บและ เสียชีวิตในรอบทศวรรษที่ ผ่านมามีสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนได้รับบาดเจ็บ 669 คน และเสียชีวิต 836 คน⁹

⁹ กรมการปกครอง, การดำ เนินงานกองอาสารักษาดินแดน (กรุงเทพฯ: กระทรวง มหาดไทย, 2533), หน้า 7-9 (อัดสำเนา).

การปฏิบัติภารกิจของกองอาสารักษาดินแดนในช่วงแรก ๆ ภายหลัง พ.ศ.2497 คือ การฝึกอบรมประชาชนที่อาสาสมัคร เข้ามา เป็นสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนและบรรจุอยู่ในอัตรา กำลังของแต่ละอำเภอ ซึ่ง เมื่อสมควรที่จะได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรแล้วถือว่าเป็นทรัพยากร ที่มีคุณภาพสมควรที่จะได้พิจารณาสั่งใช้ให้ปฏิบัติภารกิจอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และ เพื่อ การต่อ เนื่องตั้งแต่ยามปกติในการปฏิบัติหน้าที่ของ สมาชิกอาสารักษาดินแดนจนกระทั่งถึงยามสงคราม อันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ดังนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2497 เป็นต้นมา กองอาสารักษาดินแดนได้พิจารณาสั่งใช้สมาชิก กองอาสารักษาดินแดนให้ปฏิบัติภารกิจตามความจำเป็นและเหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้าน เมือง พอสรุปได้โดยสังเขปดังนี้

พ.ศ.2497 - 2508 สั่งใช้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนใน เขตพื้นที่ตามแนว ชายแดนและ เขตพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อปฏิบัติภารกิจในการรักษาความสงบและหาข่าว รวมทั้ง การ เป็น เจ้าหน้าที่ตามโครงการวิทยุตำบล

พ.ศ.2509 - 2515 สั่งใช้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนในการป้องกันและปราบปราม ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ร่วมกับทหารและข้าราชการได้เกิดสถานการณ์การก่อการร้ายขึ้นภายใน ประเทศโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

พ.ศ.2516 - 2525 เป็นช่วงที่การก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์ทวีความรุนแรง มีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา และ เป็นช่วงที่สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนมีบทบาท ในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มากที่สุด ภาพพจน์ของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน ถูกมองว่า คือ เครื่องมือในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทยได้ใช้ เป็นข้อกล่าวหาโจมตีรัฐบาลว่าใช้นโยบาย เอาประชาชนปราบประชาชน

พ.ศ.2526 - 2529 สถานการณ์การก่อการร้ายภายในประเทศ ได้คลี่คลาย เข้า สู่ภาวะที่เป็นผลดีต่อประเทศชาติ ไม่มีการก่อการร้ายด้วยกำลังอาวุธของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และได้กลับ เข้ามา เป็นกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ลักษณะการปฏิบัติภารกิจของสมาชิก อส. จึง ต้อง เปลี่ยนและพัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งกรมการปกครอง และกองอาสารักษาดินแดน ได้วางแนวทางการปฏิบัติภารกิจให้สมาชิก อส. ไว้ 4 ประการดังนี้

1. สนับสนุนนโยบายของกระทรวงมหาดไทยด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม
2. ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 อย่างจริงจัง
3. ดำเนินการรุดทางการเมือง และพัฒนาพื้นที่เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้ได้ อย่างถาวร
4. สนับสนุนภารกิจการป้องกันประเทศตามแนวความคิดการต่อสู้แบบ เบ็ดเสร็จ

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ได้ปรับนโยบายการดำเนินงานโดยการลดกำลังทหาร พลเรือน ตำรวจ รวมทั้งสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน ทำให้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนต้องกลับคืนสันติสุขเดิม คือ กองอาสารักษาดินแดนจึงต้องปรับภารกิจรองรับการปฏิบัติหน้าที่และเป็นการปูพื้นฐานในการสั่งใช้สมาชิกให้ปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 ต่อไป

พ.ศ.2530 - ปัจจุบัน หลังจากที่ได้ปรับภารกิจเพื่อให้หน่วยของกองอาสารักษาดินแดนยึดถือปฏิบัติอัน เป็นการรองรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ปรากฏว่าได้รับการตอบสนองจากหน่วยปฏิบัติแตกต่างกัน ดังนั้นกองอาสารักษาดินแดนจึงได้จัดทำแผนงาน เพื่อเป็นกิจกรรมให้กองร้อยอาสารักษาดินแดนจังหวัดและอำเภอ ถือปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสั่งใช้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนบัง เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริงตามแผนงานการสั่งใช้แต่ละปี

การลงโทษทางวินัยและการปลดสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน

ดังที่มีผู้กล่าวว่าไม่มีการจัดองค์กรใดที่จะเรียบร้อยสมบูรณ์ ไม่มีการบริหารงานใดที่จะดีเลิศทุกประการ ไม่มีระบบการบริหารงานใดที่จะไม่มีการผิดพลาดเกิดขึ้นเลย อันที่จะหลีกเลี่ยงการลงโทษสำหรับการประพฤตินิสัยหรือการปฏิบัติหน้าที่ไม่ดีของเจ้าหน้าที่ได้โดยตลอดไป¹⁰

¹⁰Clenn O. Stahl, Public Personnel Administration, 5th ed.

(New York: Harper & Brothers Publisher, 1962), P.371.

กองอาสารักษาดินแดนก็เช่นเดียวกัน จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย มีผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนปฏิบัติงานเป็นกองกำลังประจำถิ่นที่มีสายการบังคับบัญชาคล้ายคลึงกับทหาร มีอาวุธประจำกายชนิดร้ายแรงเพื่อใช้ในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในและต่อสู้กับข้าศึกภายนอกประเทศในบางโอกาส ดังนั้นถ้าหากไม่มีมาตรการลงโทษสำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติออกนอกเส้นทางอันอาจจะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน

สำหรับมาตรการลงโทษและควบคุมความประพฤติของเหล่าบรรดาสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนนั้น ได้กำหนดไว้เป็นระเบียบข้อบังคับและกฎหมาย ซึ่งมีผลบังคับใช้ที่แตกต่างกัน เช่น

1. พระราชบัญญัติวินัยกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2509 ได้กำหนดไว้ว่า

วินัย คือ การที่ต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ และแบบธรรมเนียมของกองอาสารักษาดินแดน การกระทำผิดวินัยให้รวมถึงการกระทำต่อไปนี้ด้วยคือ¹¹

- (1) ดื้อดึง ขัดขืน หลีกเลียง หรือละเลยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งในหน้าที่
- (2) ไม่รักษาระเบียบการเคารพระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย
- (3) ไม่รักษามารยาทให้ถูกต้องตามแบบธรรมเนียม ของกองอาสารักษาดินแดน
- (4) ก่อให้เกิดการแตกแยกความสามัคคีในกองอาสารักษาดินแดน
- (5) เกียจคร้าน ละทิ้ง หรือเลินเล่อต่อหน้าที่
- (6) กล่าวเท็จต่อผู้บังคับบัญชา
- (7) ใช้กิริยาวาจาไม่สมควรหรือประพฤติไม่สมควร
- (8) ไม่ดักเตือน สั่งสอน หรือไม่ลงทัณฑ์ผู้อยู่ในบังคับบัญชาที่กระทำผิดตามโทษา

นุโทษ

- (9) เสพสุรายาเมากินเสียกิริยา หรือเสพยาเสพติดให้โทษ

¹¹ กรมการปกครอง, กองอาสารักษาดินแดน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2530), หน้า 14-16.

(10) กระทบด้วยประการใด ๆ เป็นเชิงบังคับผู้บังคับบัญชาเป็นทางทำให้เสียวินัยกองการอาสารักษาดินแดน

สำหรับการลงทัณฑ์ผู้กระทำผิดวินัย แบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ ภาคทัณฑ์ ทัณฑกรรม และกักบริเวณ

- ภาคทัณฑ์ใช้สำหรับผู้กระทำผิดวินัยแต่มีเหตุอันควรปรานีโดยแสดงความผิดของผู้นั้นให้ปรากฏไว้เป็นหนังสือ และจะให้ทำทัณฑ์บนไว้ด้วยก็ได้

- ทัณฑกรรมใช้สำหรับลงแก่ผู้กระทำผิดวินัยโดยให้ทำงานสุขาภิบาล งานโยธาหรืองานอื่น ๆ ทำนองเดียวกันเพิ่มจากหน้าที่ประจำซึ่งตนจะต้องปฏิบัติอยู่แล้ว

- กักบริเวณใช้สำหรับลงแก่ผู้กระทำผิดวินัยโดยกักตัวไว้ในบริเวณหนึ่งบริเวณใด ความแต่จะกำหนดให้

2. ข้อบังคับที่ 4 เรื่องกำหนดวิธีการให้ออกจากสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2498 ได้กำหนดให้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนจะต้องออกจากสมาชิกด้วยเหตุดังต่อไปนี้¹²

(1) ตาย

(2) ลาออก

(3) ขาดคุณสมบัติตามความในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2497

(4) ต้องรับอาญาจำคุกโดยคำพิพากษาโทษจำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษหรือความผิดที่มีกำหนดโทษชั้นลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

(5) ต้องโทษทางวินัยให้ไล่ออกตามกฎหมายหรือระเบียบวินัยซึ่งผู้นั้นสังกัดอยู่

(6) ผู้บังคับบัญชาสั่งให้ออกใน เมื่อได้สอบสวนเห็นว่าเป็นผู้บกพร่องในทางความประพฤติหรือความสามารถไม่พอกับตำแหน่งหน้าที่ หรือมีพฤติการณ์อันไม่น่าไว้วางใจ อาจก่อให้เกิดความเสียหายหรือเป็นภัยแก่ประเทศชาติ

การสั่งให้ออกจากสมาชิกตาม (6) ถ้ามีพฤติการณ์หรือหลักฐานปรากฏชัดแจ้งให้ผู้มีอำนาจตามหน้าที่บัญญัติไว้ในข้อบังคับนี้สั่งให้ออกจากสมาชิกได้โดยไม่ต้องทำการสอบสวน

¹² เพิ่งอ้าง, หน้า 106-107.

3. ระเบียบที่ 7 เรื่องการรายงานเมื่อสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนต้องหากติ
 อาญา ได้กำหนดให้พิจารณาตามควรแก่กรณีคือ¹³

(1) ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องไม่ร้ายแรงให้รอฟังผลที่สุดของคดีเสียก่อน แล้วจึง
 ดำเนินการในเรื่องเกี่ยวกับการให้ออกจากสมาชิกตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับที่ 4 ลง
 วันที่ 27 เมษายน 2498

(2) ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องร้ายแรงหรือไม่ร้ายแรงแต่หากจะให้คงอยู่ในฐานะ
 สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน จะเป็นการเสื่อมเสียแก่สถาบันกองอาสารักษาดินแดนจะสั่งให้
 พักการเป็นสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนชั่วคราวก่อนก็ได้

(3) ถ้าเห็นว่าเป็นคดีนั้นเป็นคดีที่มีลักษณะเป็นคดีอุกฉกรรจ์หรือคดีที่สมควรจะรายงาน
 ให้ทราบเป็นพิเศษ เช่น คดีที่ประชาชนสนใจ คดีทางการเมือง คดีต้องหว่านว่าเป็นคอมมิวนิสต์
 เป็นต้น ให้ดำเนินการตาม (2)

(4) เมื่อผลของคดีสิ้นสุดลงตามคำพิพากษาของศาลแล้ว หากสมาชิกกองอาสา
 รักษาดินแดนผู้นั้นต้องรับโทษจำคุก หรือรอการลงอาญาก็ให้ผู้บังคับการจังหวัดพิจารณาว่าสมควร
 ดำเนินการสั่งให้ออกจากสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนหรือไม่

เป้าหมายและทิศทางของกองอาสารักษาดินแดน

การอาสารักษาดินแดน เป็นสิ่งที่ควบคู่มากับประวัติศาสตร์ชาติไทยและอยู่ในสายเลือด
 ของคนไทยมาโดยตลอด หากพิจารณาบททวนย้อนไปถึงสมัยที่ได้มีการจัดตั้งกองอาสารักษาดินแดน
 ขึ้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2497 จะเห็นได้ว่าภาระหน้าที่เริ่มแรกได้กำหนดไว้เพียง
 6 ประการ ดังที่ทราบกันแล้ว แต่ด้วยเหตุผลความจำเป็นอันเกิดจากสถานการณ์ด้านความมั่นคง
 ปลอดภัยของชาติถูกคุกคาม โดยเฉพาะปัญหาการแทรกซึมบ่อนทำลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
 ประเทศไทย ทำให้กองอาสารักษาดินแดนต้องรับภาระหน้าที่เพิ่มขึ้นโดยต้องปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับทหาร
 พลเรือน ตำรวจ จนสามารถยุติสถานการณ์การก่อการร้ายได้ในทุกพื้นที่

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-126.

สมาชิกรวมอาสาสมัครอาสาสมัคร (สมาชิกรวม อส.) เป็นกองกำลังกึ่งทหารที่สำคัญของกระทรวงมหาดไทยซึ่งได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติภารกิจในพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ รวม 60 จังหวัด 382 อำเภอ¹⁴ ดังนั้นการปฏิบัติภารกิจของสมาชิกรวมอาสาสมัครอาสาสมัครในสถานการณ์ปัจจุบันจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปและเพื่อให้การปฏิบัติงานกิจการอาสาสมัครอาสาสมัคร ตลอดจนสมาชิกรวมอาสาสมัครอาสาสมัครได้รับความรับผิดชอบให้บรรลุเป้าประสงค์ของกระทรวงมหาดไทยและรัฐบาลจนสามารถบังเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและท้องถิ่น จึงได้กำหนดเป้าหมายและทิศทางการปฏิบัติไว้เป็นแนวทางดังนี้¹⁵

1. การรักษาความสงบเรียบร้อย ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของสมาชิกรวมอาสาสมัครอาสาสมัครที่จะต้องช่วยเหลือฝ่ายปกครองและตำรวจ ในการปราบปรามและกวาดล้างอาวุธสงคราม แหล่งผลิตอาวุธปืน วัตถุระเบิด ที่มีขอบด้วยกฎหมายทุกประการ รวมทั้งการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ยาเสพติดให้โทษ โดยเร่งขจัดแหล่งผลิตพืชเสพติด ผู้ผลิต สกัดกั้นเส้นทางลำเลียง ตลอดจนสอดส่องพฤติกรรมของผู้มีอิทธิพลที่ให้การสนับสนุนการค้ายาเสพติดให้โทษ

2. การรักษาความมั่นคงภายใน ให้ยึดถือนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 65/2525 และ 47/2529 โดยการรุกทางการเมืองอย่างค้ำคอเนื่อง และพัฒนาพื้นที่เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ได้อย่างถาวร ด้วยการช่วยเหลือประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น และสร้างมนุษยสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนตามแนวทางการดำเนินงานโครงการ อส.สัมพันธ์ ซึ่งได้ดำเนินงานมาอย่างค้ำคอเนื่อง

3. การป้องกันประเทศ โดยเหตุที่แผนการป้องกันประเทศในปัจจุบัน กำหนดให้ผนีกกำลังทหารกำลังกึ่งทหาร และราษฎรอาสาสมัครทุกกลุ่ม เข้าปฏิบัติการร่วมกันอย่างแน่นแฟ้น

¹⁴ ข้อมูลการสั่งใช้สมาชิกรวม อส. ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ประจำปีงบประมาณ 2534.

¹⁵ กรมการปกครอง, กิจการอาสาสมัครอาสาสมัคร, หน้า 86-88.

ตามความคิดในการป้องกันประเทศแบบ เบ็ดเสร็จ ฉะนั้นสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนทุกคนจะต้องเสริมสร้างขีดความสามารถและพัฒนาตนเองให้พร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจร่วมกับหน่วยต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของหน่วยอื่น ๆ ในการป้องกันประเทศร่วมกัน

4. การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เป็นหน้าที่ของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนในการที่จะต้องร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการในการป้องกันและบรรเทาอันตราย หรือความเสียหายอันเกิดจากสาธารณภัยทุกประเภท ภัยทางอากาศ การก่อวินาศกรรม และรวมทั้งการอพยพประชาชนและส่วนราชการ ทั้งภัยที่เกิดจากธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของข้าศึก ในการนี้ได้ทำการฝึกอบรมสมาชิก อส.ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนไว้ทุกจังหวัด

5. การพัฒนาชนบท ในฐานะที่สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน เป็นหน่วยกำลังของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่ตำบล หมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ชนบท จึงต้องสนับสนุนการพัฒนาชนบทตามนโยบายของกรมการปกครอง และกระทรวงมหาดไทย โดยการศึกษาหาความรู้ในด้านวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อนำไปถ่ายทอดและช่วยเหลือประชาชนในตำบล หมู่บ้าน ที่รับผิดชอบในรูปแบบของโครงการ อส.สัมพันธ์ ที่กองบัญชาการกองอาสารักษาดินแดน ได้กำหนดเพื่อให้ทุกกองร้อยอาสารักษาดินแดนจังหวัดและอำเภอ ยึดถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน

6. การข่าว ถือได้ว่าเป็นหัวใจในการปฏิบัติงานของกองอาสารักษาดินแดน ที่สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนจะต้องให้ความสนใจและปฏิบัติการหาข่าว ความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามโดยใกล้ชิด ต่อเนื่องและทันต่อเหตุการณ์ ผู้บังคับบัญชาและสมาชิกกองอาสารักษาดินแดนทุกคน จะต้องดำเนินการวิธีด้านการข่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมทั้งรายงานให้ผู้บังคับบัญชามีความลำดับชั้นโดยถูกต้อง ทันเวลาและใช้ประโยชน์ได้

7. การสนับสนุนการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่เห็นความสำคัญ และคุณประโยชน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในประเทศ สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของรัฐบาล จึงต้องให้ความร่วมมือ และสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนำเงินตราต่างประเทศ เข้าสู่ประเทศไทยปีละจำนวนมาก โดยอำนวยความสะดวกและเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งไทยและชาวต่างประเทศ

8. การปฏิบัติตามโครงการรัฐบาล สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน เป็นกำลังสำคัญของกระทรวงมหาดไทย เป็นเครื่องมือของจังหวัดและอำเภอในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนที่เป็นงานประจำและงานนโยบายตามโครงการที่รัฐบาลกำหนดขึ้น จึงให้หน่วยปฏิบัติของกองอาสารักษาดินแดนสนองตอบนโยบายของรัฐบาลในโครงการต่าง ๆ โดยการจัดทำแผนงานหรือโครงการขึ้นเพื่อสั่งใช้ และกำหนดบทบาทสมาชิก อส.ให้มีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เหล่านั้น

9. การปฏิบัติในการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน เพื่อสนับสนุนนโยบายของกระทรวงมหาดไทยอย่างจริงจัง โดยการขยายผลการปฏิบัติตามโครงการ อส.สัมพันธ์ให้กระจายทั่วทุกพื้นที่ปรับปรุงพัฒนาภารกิจตามโครงการ ให้เอื้ออำนวยต่อการสร้างสำนึกทางการเมือง คือ การให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจการอย่างต่อเนื่อง เร่งรัดและตรวจสอบการปฏิบัติตามโครงการ อส.สัมพันธ์ ทุกขั้นตอนในทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ

10. การสนองตอบต่ออุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยการพัฒนาปรับปรุงประสิทธิภาพ และคุณภาพของสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน ให้สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อท้องถิ่นและประชาชน ดำเนินการฝึกอบรมสมาชิก ทั้งด้านจริยธรรมและการส่งเสริมอาชีพควบคู่กันไป เพื่อขยายผลสู่ประชาชน จะควบคุมและกำหนดมาตรการในการสั่งใช้สมาชิกให้มีระเบียบวินัย และสมรรถภาพที่สมบูรณ์ พร้อมจะปฏิบัติภารกิจด้วยความพร้อม เปรียง และมีประสิทธิภาพ

กองกำลังกึ่งทหารที่ปฏิบัติหน้าที่คล้ายคลึงกัน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หน่วยงานอาสาสมัครต่าง ๆ มีหลายรูปแบบ จนอาจจะก่อให้เกิดความสับสนต่อการทำความเข้าใจของประชาชนว่า หน่วยงานใด ทำหน้าที่อะไรบ้าง โดยเฉพาะหน่วยงานที่จัดตั้ง เป็นองค์กรประชาชน กองกำลังกึ่งทหารซึ่งมีชื่อเรียกและการปฏิบัติหน้าที่คล้ายคลึงกับสมาชิกกองอาสารักษาดินแดน เช่น

1. อาสาสมัครทหารพราน (อส.ทพ.)¹⁶ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 เป็นต้นมา กองทัพบกได้ประสมัญญาทหารขาดแคลนกำลังรบในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เป็นอย่าง

¹⁶สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, กำลังกึ่งทหารและกำลังประชาชน (กรุงเทพฯ: โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, 2531), หน้า 2-6.

มาก ทั้งนี้เพราะกำลังรบบางส่วนจำเป็นต้องถอนกลับออกมาเพื่อฟื้นฟูและเตรียมป้องกันประเทศ และปัญหาทางด้านกัมพูชาซึ่งมีสถานการณ์ไม่น่าไว้วางใจ สถานการณ์ของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาได้ทวีความรุนแรงขึ้น ฝ่ายตรงข้ามมีขีดความสามารถในการรวมกำลัง ได้ถึงขนาดกองทัพ เข้าปฏิบัติการต่อเป้าหมายที่ตั้งพลเรือน คำรวจ ทหาร ได้ทุกพื้นที่และทุก โอกาส กองทัพบกจึงพิจารณาว่า ควรจะมีกำลังกึ่งทหารในลักษณะเป็นหน่วยอาสาสมัครพิเศษ จัดตั้งขึ้นมาทดแทนกำลังรบประจำการที่ขาดแคลนดังกล่าว ในการปราบปรามผู้ก่อการร้าย คอมมิวนิสต์จึงได้จัดทำโครงการหน่วยรบนอกแบบบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา และได้เสนอต่อ กองบัญชาการทหารสูงสุดและที่ประชุมเหล่าทัพเห็นชอบด้วย และได้อนุมัติหลักการเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2521 โดยใช้ชื่อว่า "โครงการ 513" คณะรัฐมนตรีได้ลงมติอนุมัติการดำเนินการ โครงการ 513 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2521 หน่วยอาสาสมัครพิเศษนี้เป็นหน่วยที่จัดตั้งโดย คำสั่งของผู้บัญชาการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ เพื่อช่วยเหลือและ ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ โดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495 ในการจัดตั้ง หน่วยอาสาสมัครพิเศษนั้นได้จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ของกองทัพภาคต่าง ๆ โดยมีศูนย์บัญชาการกองทัพภก หมายเลขต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบ ประมาณกลางปี พ.ศ.2523 กองทัพบกได้สั่งการให้ศูนย์ บัญชาการกองทัพภกหมายเลขมอบความรับผิดชอบหน่วยอาสาสมัครพิเศษ คือ โครงการทหารพราน ให้ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของกองทัพภาคต่าง ๆ ภายในวันที่ 30 กันยายน 2523 และเมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2524 ผู้บัญชาการทหารบกได้อนุมัติการเรียกขานนำหน่วยและตัวบุคคล จากทหารพรานเป็นอาสาสมัครทหารพราน (อส.ทพ.)

ภารกิจของหน่วยทหารพราน

หน่วยทหารพรานจะมีภารกิจดังนี้

1. ปฏิบัติการสงครามนอกแบบ
2. สนับสนุนการรบตามแบบ
3. พิทักษ์ประชาชนและทรัพยากรในพื้นที่รับผิดชอบ
4. ปฏิบัติภารกิจพิเศษตามพื้นที่กองทัพภกกำหนด

ข้อจำกัด

1. มีขีดจำกัดในการปฏิบัติกรรมตามแบบด้วยตนเอง เช่น การเข้าตีหรือการยึดพื้นที่เป็นระยะเวลาสั้น

2. มีขีดจำกัดในการปฏิบัติกรรมตามแบบร่วมกับกำลังรบอื่น ทั้งนี้เพราะขาดขีดความสามารถในเรื่องความรู้ทางยุทธวิธีของการรบตามแบบ ความจำกัดในด้านอาวุธ ยิงสนับสนุน การสื่อสาร และการบังคับบัญชา

2. คำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.)¹⁷ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ปี พ.ศ. 2488 ประเทศอาณานิคมที่เคยเป็นเมืองขึ้นมาเป็นเวลานานหลายประเทศก็ได้รับเอกราชคืนมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบ ก็ได้รับเอกราชใหม่ทุกประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว เขมร เวียดนาม และมาเลเซีย แม้ประเทศเหล่านี้จะได้รับเอกราชสมบูรณ์แล้วก็ตาม แต่ความสงบสุขของบ้านเมืองภายในจากการชิงอำนาจของนักการเมือง ซึ่งมีความคิดเห็นในนโยบายการปกครองแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยุ่งยากอันเกิดจากการเมืองภายนอกประเทศ คอมมิวนิสต์ และบริวารพยายามแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ภูมิภาคของโลกส่วนนี้ ทั้งได้พยายามดำเนินการทั้งมวลที่จะทำให้ประชาชนของประเทศเหล่านั้นจับอาวุธ เข้าต่อสู้รัฐบาลของตน และประชาชนที่เป็นชาติเดียวกันเองหนักมือยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นชนวนแห่งความยุ่งยากและก่อให้เกิดเหตุร้ายในส่วนนี้ของโลกตราบเท่าทุกวันนี้ ประเทศไทยได้เข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2485 แล้วสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2488 ซึ่งได้รับความบอบช้ำจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ การเศรษฐกิจและการทหารก็นับว่าอยู่ในระยะที่จะต้องปรับปรุงทั้งสิ้นต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ปรากฏว่าสถานการณ์รอบ ๆ ประเทศไทย และในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มตั้งเค้าแห่งความไม่สงบขึ้น เพราะการใช้สงครามบ่อนทำลายของฝ่ายคอมมิวนิสต์มีสิ่งทีบอกเหตุอันตรายอาจเกิดขึ้นกับประเทศไทยได้ ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีการสู้รบระหว่างฝ่ายเวียดนามหรือฝ่ายเวียดนามคอมมิวนิสต์กับฝรั่งเศส มีการแทรกซึมของฝ่ายเวียดนามเข้าสู่ประเทศลาวและประเทศเขมร ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่อาจถูกคุกคามได้ตลอดเวลา ทางด้านเหนือของประเทศไทยได้มีการสู้รบกันระหว่างกองทัพของประเทศไทยพม่ากับกองทัพทหารจีนชาติ (ก๊กมินตั๋ง) ที่ถูกคอมมิวนิสต์ตีถอยร่นลงมาทางใต้

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-20.

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 และได้เข้าอยู่ในพื้นที่ของบ้านคูมและบ้านญวนในเขตแดนพม่า ตรงข้ามกับ
อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่อื่น ๆ ตรงข้ามกับจังหวัด เชียงรายและแม่ฮ่องสอน
นอกจากนั้น กองทัพพม่ายังต่อสู้กับกระเหรี่ยงและไทยใหญ่ ที่เรียกร่องลิตธิในการปกครองตนเอง
ซึ่งอยู่ติดต่อกับทางทิศตะวันตกและทิศเหนือของไทยอีกด้วย . ทางด้านภาคใต้โจรจีนคอมมิวนิสต์
ได้ใช้พื้นที่บริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย เป็นรากฐานทำการต่อสู้กับรัฐบาลของอังกฤษ ประเทศ
จึงอยู่ในภาวะที่จะต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะภัยที่ยังมองไม่เห็นกำลังคุกคามประเทศไทย
รอบด้าน ในขณะที่เหตุการณ์ภายนอกประเทศมีแนวโน้มจะคุกคามต่อประเทศไทย เหตุการณ์ภายใน
ประเทศก็เกิดขึ้นอีก โดยการปฏิบัติของชาวญวนอพยพในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น
จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น รัฐบาลและกรมตำรวจได้ร่วมกันพิจารณาหา
ทางในการป้องกันที่จะมิให้เกิดความเสียหายต่อความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และ
ได้พิจารณาว่าหากจะใช้ตำรวจภูธรซึ่งงานในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมก็ล้นมืออยู่แล้ว
เพราะในขณะที่ศีลธรรมและขวัญของประชาชนเสื่อมและตกต่ำอย่างมากในระยะสงคราม และ
ยิ่งต่ำลงเมื่อสงครามเลิกแล้ว ส่วนการพิจารณาที่จะใช้กำลังทางทหารป้องกันและต่อสู้กับการ
คุกคามของคอมมิวนิสต์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในขณะนั้น จะมีผลกระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีอัน
ดีระหว่างประเทศไทยอย่างไรหรือไม่ เพราะประเทศไทยรอบบ้านเราต่างก็มีประวัติศาสตร์ที่เคย
สู้รบแย่งชิงอำนาจกันมาโดยตลอด และการใช้กำลังทหารในขณะนั้นจะให้ผลคุ้มค่าทางด้านสังคม
เศรษฐกิจ การเมือง และเป็นการประหยัดหรือไม่ เพราะเป็นการใช้ภารกิจด้านเดียวและไม่สามารถ
เข้าทำการปราบปรามอาชญากรรมหรือให้บริการแก่ประชาชนได้เหมือนข้าราชการตำรวจ
และพลเรือน ปัญหาที่คือจะใช้หน่วยงานอะไรจึงจะใช้ทำงานได้ผล

รัฐบาลและกรมตำรวจจึงได้พิจารณาและตกลงใจว่า จะต้องจัดตั้งหน่วยงานขึ้นและ
ต้องเป็นหน่วยงานที่มีลักษณะเป็นทั้งทหาร ตำรวจ และพลเรือน เมื่อไม่รบก็ต้องปราบปราม
อาชญากรรมและในขณะเดียวกันก็ต้องบริการประชาชนได้ หน่วยงานนั้นนอกจากจะเป็นผลต่อ
ความมั่นคงปลอดภัยและรักษาความสงบตามชายแดนแล้ว ยังสามารถดำเนินการตามนโยบาย
ของทุกกระทรวง ทบวง กรมได้อีกด้วย หรืออาจกล่าวโดยสรุปก็คือว่า หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นนั้น
จะต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. สามารถทำการรบได้อย่างทหาร
2. สามารถป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างตำรวจ
3. สามารถให้บริการแทนกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ได้อย่างพลเรือน ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ครบถ้วนทุกวันนี้

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งตำรวจตระเวนชายแดน

1. เป็นการเตรียมกำลังตำรวจให้พร้อม เพื่อที่จะปฏิบัติการต่อต้านการรบนอกแบบ โดยเฉพาะการรบแบบกองโจร
2. เป็นการเตรียมกำลังตำรวจให้พร้อมที่จะสนับสนุนการปฏิบัติการของกองทัพอื่น ๆ ได้ทันที ถ้าสงครามเกิดขึ้น
3. ทำการคุ้มครองพื้นที่ของประเทศที่เป็นป่า เขาอยู่ทั่วไปที่การคมนาคมทุกชนิดเข้าไปไม่ถึงด้วยการเดินเท้าหรือโดยการส่งลงทางอากาศ
4. ทำการปราบปรามโจรผู้ร้ายที่ไร้รอยต่อของจังหวัดและของประเทศ เป็นที่ชุกช่อนกับการสกัดกั้นการลักลอบลำเลียงของเถื่อนของหนีภาษี และยาเสพติดให้โทษ
5. เมื่อไม่มีเหตุการณ์ก็ทำการพัฒนาสร้างสรรค์ให้เกิดการกินดีอยู่ดีแก่ประชาชน

ภารกิจของตำรวจตระเวนชายแดน

1. รักษาความสงบเรียบร้อยทั่วราชอาณาจักร
2. ป้องกันปราบปรามการก่อความไม่สงบ
3. ป้องกันปราบปรามอาชญากรรม
4. ป้องกันปราบปรามการแพร่ระบาดของยาเสพติดให้โทษ
5. ดำเนินการทางด้านการข่าวเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ
6. ดำเนินการพัฒนาชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ
7. ช่วยเหลือผู้ประสบภัย
8. ฝึกอบรมในเรื่องการป้องกันปราบปรามการก่อความไม่สงบและช่วยเหลือผู้ประสบ

ภัยตามนโยบายของกรมตำรวจ

9. ปฏิบัติการร่วมกับฝ่ายทหารและส่วนราชการอื่น ๆ ในการป้องกันราชอาณาจักร

3. กรมการศึกษาดินแดน (รค.) เมื่อปี พ.ศ.2491 หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลงแล้วประมาณ 3 ปี พล.ท.หลวงชาตินักรบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้พิจารณาเห็นว่า การสงครามในอนาคตนั้นพลเมืองทุกคนไม่จำกัด เพศวัยและไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด ย่อมจะต้องมีส่วน เข้าร่วมในการสงครามด้วยทั้งสิ้น การที่จะเตรียมกำลังป้องกันประเทศชาติให้พร้อมสรรพสมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ย่อมกระทำไม่ได้ เพราะกำลังงบประมาณของประเทศจำกัด ดังนั้นจึงต้องหาอุบายอย่างอื่นที่จะให้ได้รับประโยชน์สมควรมุ่งหมาย คือ ให้ได้บุคคลสำหรับทำหน้าที่อย่างทหารในยามสงคราม เป็นจำนวนมากและใช้เงินเพียงเล็กน้อย การที่จะกระทำเช่นนี้ได้ก็โดยจัดการฝึกพลเรือนซึ่งมีอายุอยู่ในขีดสามารถจะรับการฝึกวิชาทหารได้ เข้ารับการฝึกเพื่อให้รู้จักหน้าที่ของทหาร ซึ่งตนจะต้องเข้าร่วมกับกองทัพประจำการในยามสงคราม กล่าวคือถ้าสงครามเกิดขึ้น เมื่อใด ก็ให้บุคคลเหล่านี้สามารถทำการรบตามแผนการซึ่งกำหนดไว้ตั้งแต่ยามปกติได้ทันที วิธีดังกล่าวจำเป็นต้องใช้เวลาต่อเนื่องกันจึงจะเป็นผลสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย เพราะจะต้องฝึกผู้บังคับบัญชาก่อน เบื้องแรก เมื่อมีจำนวนเพียงพอแล้วจะได้ให้ผู้รับการฝึกเหล่านี้แยกย้ายไปทำการฝึกพลเมืองต่อไป ชั้นการฝึกพลเรือนนี้ย่อมเป็นการยากลำบากมาก เพราะต้องขึ้นอยู่กับการเสียสละงานอาชีพของแต่ละคน จึงจำเป็นต้องให้เวลาอันจำกัด ฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่ในการฝึกอบรมต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งต้องทรหด อดทนต่อการทำงานเป็นพิเศษ เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังของกองทัพในการป้องกันราชอาณาจักรและดำเนินการในเรื่องการฝึกบุคคลเป็นผู้บังคับบัญชาสำรอง ในปี พ.ศ.2497 ทางราชการได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร (ฉบับที่ 2) แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ.2494 สาระสำคัญของแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวคือ บังคับให้นักศึกษาและนิสิตของมหาวิทยาลัยที่ลงบัญชีทหารกองเกินตามกฎหมาย ว่าด้วยการรับราชการทหารแล้วมีหน้าที่เข้ารับการฝึกวิชาทหารทุกคน (เว้นบุคคลบางประเภท ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 พ.ศ.2498) ออกตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ.2494 และให้ถือว่าเป็นทหารกองประจำการ ตลอดระยะเวลาที่เป็นนักศึกษาหรืออยู่ในมหาวิทยาลัย และให้ขึ้นทะเบียนกองประจำการเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ได้รับปริญญา อนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญา ให้ส่งตัวเข้ารับราชการเป็นนายทหารสัญญาบัตร ในกระทรวงกลาโหมอีกมีกำหนดไม่เกิน 2 ปี แล้วปลดเป็นทหารกองหนุน (แบ่งให้ทั้ง 3 เหล่าทัพ) ส่วนผู้ที่ต้องออกจากมหาวิทยาลัยก่อนสำเร็จการศึกษาให้ส่งตัวไปรับราชการในกรมกองทหารต่อไป มีกำหนดไม่เกิน 2 ปี ในปี

พ.ศ.2498 ทางราชการได้ตรากฎกระทรวง ออกตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึก
 วิชาทหาร ออกใช้อีก 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของนักศึกษาหรือนิสิต ของ
 มหาวิทยาลัยและนักเรียนหรือนักศึกษาที่ต่ำกว่ามหาวิทยาลัย ที่จะเข้ารับการฝึกวิชาทหาร และ
 อีกฉบับหนึ่งเกี่ยวกับกำหนดวันรับราชการในกองประจำการของนักศึกษาวิชาทหารหรือนิสิตที่ต้อง
 ออกจากมหาวิทยาลัยก่อนการสำเร็จการศึกษา การจัดสรรผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย
 เข้ารับราชการเป็นนายทหารในกระทรวงกลาโหม ไม่คำนึงถึงว่าจะสำเร็จวิชาทหารชั้นใด
 ด้วยหรือไม่ก็ตาม กระทรวงกลาโหมได้ออกข้อบังคับว่าด้วยผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย
 ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ.2498 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม 2498
 การปฏิบัติต่อนักศึกษาหรือนิสิตของมหาวิทยาลัยที่ต้องออกจากมหาวิทยาลัยก่อนการสำเร็จการศึกษา
 กองทัพบกได้ออกคำสั่งแจงว่า ทางราชการมีความจำเป็นบางประการที่จะต้องย้ายที่ตั้งกรมการ
 รักษาดินแดนจากที่เดิมไปตั้งใหม่ที่สวนเจ้าเชตุแทน กรมทหารราบที่ 1 กองทัพบกที่ 4 มหาดเล็ก
 รักษาพระองค์ และได้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ในปี พ.ศ.2501 ตามระเบียบกระทรวงกลาโหม
 ว่าด้วยการกำหนดหน้าที่ส่วนราชการในกองทัพบก พ.ศ.2501 กำหนดให้กรมการรักษาดินแดน
 มีหน้าที่ส่งเสริมกำลังกองทัพบกในการป้องกันราชอาณาจักร วางแผน อำนวยการ ประสาน
 งาน และดำเนินการฝึกบุคคล เป็นผู้บังคับบัญชาสำรอง กับวางแผนอำนวยการ ประสานงาน
 และกำกับการฝึกนายทหาร นายสิบ กองหนุนในเวลาปกติ ในปี พ.ศ.2503 ได้มีการ
 ยกเลิกพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ.2494 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึก
 วิชาทหาร (ฉบับที่ 1) พ.ศ.2497 โดยกำหนดพระราชบัญญัติการฝึกวิชาทหาร พ.ศ.2503
 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกฉบับใหม่ก็คือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ให้เข้า
 รับการฝึกโดยวิธีสมัคร เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมฉบับแรก นักศึกษาและนิสิตที่จบ
 หลักสูตรการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ไม่ถูกบังคับให้เข้ารับราชการทหารเป็นนายทหารในกระทรวง
 กลาโหม คนใดที่ได้ขึ้นทะเบียนกองประจำการไว้ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร
 (ฉบับที่ 2) ให้ถอนทะเบียนกองประจำการกลับเป็นทหารกองเกินตามเดิม ส่วนผู้ที่เข้ารับ
 ราชการทหารทั้งที่สำเร็จการศึกษาจบหลักสูตรของมหาวิทยาลัย และที่ต้องออกจากมหาวิทยาลัย
 ก่อนสำเร็จการศึกษาให้ปลดเป็นนายทหารกองหนุน หรือทหารกองหนุนตามกรณี ในปี พ.ศ.2521
 ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร (ฉบับที่ 3) ซึ่งมีข้อความสรุปได้ดังนี้

1. ให้กองทัพบกัรบฝัดชอบในการดำเนินการ เกี่ยวกับการฝักวิชาทหาร ตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนด
2. บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างรับการฝักวิชาทหารตามหลักสูตร ให้เรียกว่า "นศท." และในการฝักวิชาทหารให้ นศท. อยู่ในความปกครองของกองทัพบก
3. การดำเนินการ เกี่ยวกับการฝักวิชาทหาร และการปกครอง นศท. ให้เป็นความที่กองทัพบกกำหนด
4. เพื่อประโยชน์ในการฝักวิชาทหาร กองทัพบกมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลที่มีความสามารถ เป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร หรือผู้ช่วยผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร เป็นการประจำหรือ เป็นชั่วคราว เพื่อช่วยเหลือในการปกครองนักศึกษาวิชาทหารได้ และเพื่อประโยชน์การส่งเสริมการฝักวิชาทหารโดยผ่านการฝักอบรมตามหลักสูตรที่กำหนด เป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารพิเศษได้
5. บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้ง เป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร ผู้ช่วยผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร หรือผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารพิเศษ ต้องมีลักษณะคุณสมบัติและอยู่ภายใต้เงื่อนไขตามที่กองทัพบกกำหนด
6. การแต่งตั้งและถอดถอนบุคคลดังกล่าวในข้อ 5 ให้เป็นไปตามเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กองทัพบกกำหนด

กองกำลังประชาชนที่ปฏิบัติหน้าที่ที่คล้ายคลึงกัน

1. ลูกเสือชาวบ้าน (ลส.ชบ.)¹⁸ เป็นโครงการปลูกฝังสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนทุกสาขาอาชีพ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองและการพัฒนาชุมชน อันจะเป็นการสร้างความมั่นคงพื้นฐานให้แก่ประชาชนของหมู่บ้าน และประเทศชาติอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และให้พร้อมที่รวมพลังกันโดยไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองเพื่อทำหน้าที่แสดงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ปัจจัยแห่งความสำเร็จก็คือการสร้างสามัคคีให้บังเกิดในหมู่ประชาชนทุกสาขาอาชีพ

¹⁸ คำสั่ง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ที่ 371/2528 ลงวันที่ 15 ตุลาคม 2528 "เรื่องการดำเนินงานเกี่ยวกับมวลชน"

2. ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทส.ปช.) เป็นโครงการที่จัดตั้งกลุ่มราษฎรให้มีจิตใจ และวิญญานความสามารถระดับหนึ่ง เพื่อต่อต้านป้องกันการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์หรือภัย จากการกระทำของข้าศึกให้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในทางทหารเป็นสำคัญมีความรู้ทางการเมืองพอที่จะต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ได้ ในภาวะการณ์ปัจจุบัน ปัจจุบันการปราบปรามผู้ก่อการร้ายลดระดับลงไปมาก เกือบจะไม่มีเลย แต่โครงการไทยอาสาป้องกันชาติ จะต้องดำเนินการต่อไปไม่มีการยุบเลิกแต่ต้องมีการปรับภารกิจ หน้าที่และการจัดให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อนำมา เสริมกำลังในการป้องกันประเทศ

3. กองทุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (กนช.) โครงการเสริมสร้างความมั่นคง กองเกินที่มีอยู่ เป็นจำนวนมากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศให้รวมตัว เป็นกลุ่มพลังเดียวกัน เพื่อช่วย ขจัดปัญหาของชาติในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่มี คุณภาพเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความสามัคคี มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่เพราะได้รับการฝึกอบรม เป็นอย่างดีมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี ผลอีกประการหนึ่งก็คือสามารถระดมพลได้โดยพร้อม เปรียง รวดเร็วในทุกโอกาส

4. อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เป็นโครงการที่สร้างหมู่บ้านที่เข้มแข็ง ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการรักษาความปลอดภัยและป้องกัน หมู่บ้าน โดยราษฎรในหมู่บ้านนั้นเองทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็น "รัฐบาลหมู่บ้าน" ตามแนวทาง ประชาธิปไตย อาสาพัฒนาและป้องกันตนเองจะดำเนินการเสริมสร้างโครงการ จัดพื้นฐาน ของหมู่บ้านให้มั่นคง เข้มแข็ง สามารถดำเนินการบริหาร การปกครอง การสังคม และ เศรษฐกิจได้ด้วยหมู่บ้านของตนเองและตามโครงการนี้มีแต่ "หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)" แต่ไม่มีหน่วยการจัดราษฎร อาสาพัฒนาและป้องกันตนเองเป็นหมวดหมู่ใด ๆ ทั้งสิ้น ราษฎรคงถือว่าเป็นชาวบ้านของหมู่บ้านนั้น เหมือนชาวบ้านตามธรรมดาโดยทั่วไป ไม่มีอะไรเป็น พิเศษแต่ประการใดทั้งสิ้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้พอสรุปได้ว่า การอาสารักษาดินแดนเป็นแนวความคิดที่ขยายผลไปยังหลายหน่วยงาน และตระหนักอยู่เสมอว่าการอาสารักษาดินแดนหรือการป้องกันประเทศการรักษาชาติบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของทุกคนทุกหน่วยงานจะต้องร่วมมือกัน ในลักษณะของกองกำลังประจักษ์ เช่น กองทัพบกมีอาสาสมัครทหารพราน (อส.ทพ.) กรมตำรวจมีตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกองกำลังประชาชนที่จัดตั้งเพื่อวัตถุประสงค์อันเดียวกัน เช่น ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทส.ปช.) อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) และลูกเสือชาวบ้าน (ลส.ชบ.) เป็นต้น โดยหน่วยงานเหล่านี้ได้ถือว่าการป้องกันประเทศเป็นหน้าที่ของทุกคน มิใช่เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ทรงตรัสว่า¹⁹ ชาตินบ้านเมืองคือชีวิต เลือดเนื้อ และสมบัติของเราทุกคนและการดำรงรักษาชาติประเทศนั้น มิใช่หน้าที่ของบุคคลผู้ใดหมู่ใด โดยเฉพาะ หากแต่เป็นหน้าที่ของทุก ๆ ฝ่าย ทุก ๆ คนที่จะต้องร่วมมือกระทำพร้อมกันไป โดยสอดคล้องกันและกันและมีจุดมุ่งหมาย มีอุดมคติอันร่วมกัน ถ้าหมู่หนึ่งหมู่ใดทำหน้าที่ย่อหย่อนเป็นอันครายไปก็อาจทำให้ทั้งชาติแตกสลายทำลายไป จากพระบรมราโชวาทนี้เป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกับการอาสารักษาดินแดนที่ได้ถ่ายทอดจากอดีตถึงปัจจุบันและจะคงมีต่อไปในอนาคต ดังนั้นประวัติความเป็นมาของการอาสารักษาดินแดนจึงเป็นมรดกตกทอดมาโดยตลอดมิได้ขาดสาย จะแตกต่างกันแต่เพียงว่าในอดีตเกิดขึ้นโดยความรู้สึกร่วมกันในการรวมกัน เพื่อต่อสู้ข้าศึกศัตรูของประเทศชาติ มิได้ก่อตั้งเป็นองค์กรเหมือนปัจจุบัน

กองอาสารักษาดินแดน เป็นองค์กรหนึ่งที่สังกัดกระทรวงมหาดไทยก่อตั้งขึ้น โดยกฎหมายคือ พระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 มีสถานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่บรรเทาภัยที่เกิดจากธรรมชาติ และการกระทำของข้าศึก ทำหน้าที่ตำรวจรักษาความสงบภายในท้องที่ร่วมกับฝ่ายปกครองหรือตำรวจ รักษาสถานที่สำคัญและการคมนาคม ป้องกันจารกรรมสับดัมรับฟังและรายงานข่าว ให้ความสะดวกแก่ฝ่ายทหารตามที่ต้องการและคัดทอนกำลังข้าศึก และเป็นกำลังสำรองส่วนหนึ่งพร้อมที่จะเพิ่มเติมและสนับสนุนกำลังทหารได้เมื่อจำเป็น ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2529 ได้กำหนดภารกิจเพิ่มอีก 3 ประการ คือ สนับสนุนนโยบายของกระทรวงมหาดไทย

¹⁹ กรมกำลังสำรองทหารบก, คู่มือกำลังพลสำรอง (กรุงเทพฯ: กองทัพบก, 2533),

ด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ดำเนินการรุกทางการเมืองและพัฒนาพื้นที่เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ให้ได้อย่างถาวร และสนับสนุนภารกิจการป้องกันประเทศตามแนวความคิดการต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จ จากภาระหน้าที่ของกองอาสารักษาดินแดนตามกฎหมายและคำสั่งทางปกครองแล้ว จะเห็นได้ว่ามีหน้าที่อยู่มากมายหลายประการมิใช่จำกัดอยู่เพียงปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ด้วยอาวุธแต่เพียงประการเดียว

สำหรับความหมายของคำว่า กองอาสารักษาดินแดนปรากฏอยู่ในกฎหมาย 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 และพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ พ.ศ. 2522 โดยปฏิบัติหน้าที่เดียวกันแต่มีสถานะแตกต่างกันคือกองอาสารักษาดินแดนตามพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ.2497 เป็นนิติบุคคล แต่กองอาสารักษาดินแดนตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการ พ.ศ.2522 ไม่เป็นนิติบุคคล แต่มีฐานะเป็นกองหนึ่งของกรมการปกครอง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ คือ ประชาชนในพื้นที่ที่อาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลือรัฐป้องกันประเทศซึ่งเรียกว่า สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน (สมาชิก อส.) แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ ประเภทสำรอง ประเภทประจำกอง และประเภทกองหนุน การที่สมาชิกประเภทสำรองจะเป็นประเภทประจำกองได้จะต้องได้รับการฝึกอบรมและมีการสั่งใช้ให้ปฏิบัติหน้าที่ตามแผนยุทธการต่าง ๆ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการสั่งใช้สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนให้ปฏิบัติภารกิจได้ปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของประเทศไทย บ้านเมืองเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด